

OBSAH

ÚVOD	6
ČÁST 1: POČÁTEČNÍ OBDOBÍ.....	21
ČÁST 2: EGYPT A PŘEDNÍ VÝCHOD.....	31
ČÁST 3: ŘECKO	41
ČÁST 4: ŘÍM	59
ČÁST 5: INDIE	109
ČÁST 6: ČÍNA.....	115
ČÁST 7: JAPONSKO.....	127
ČÁST 8: STŘEDNÍ A JÍŽNÍ AMERIKA	131
ČÁST 9: SEVERNÍ AMERIKA.....	143
ČÁST 10: AFRIKA.....	147
ČÁST 11: DĚDICTVÍ ANTIKY.....	153
MAPY A SCHÉMATA.....	160

ÚVOD

STAROVĚKÝ SVĚT A ROZVOJ CIVILIZACE

Napříč dějinami došlo k rozvoji a pádu celé řady odlišných civilizací, a přestože bylo někdy možné tento pád předvídat, ukázalo se obvykle jako nemožné jej zastavit. Některé z těchto civilizací byly velmi úspěšné a přetrvaly stovky či tisíce let. Existence dalších z nich se pak ukázala být poněkud pomíjivějšího rázu.

V různých částech světa a často ve stejnou dobu se dělily o úspěch civilizace jinak zcela oddělené.

Charakteristickým rysem všech civilizací však zůstává, že netrvají věčně. Dějiny nám ukazují, že osudná změna okolností může i v případě velmi mocné a prosperující civilizace způsobit její kolaps takřka přes noc.

Za takovým rozvratem může stát například vojenský vpád, jak lze pozorovat u jihoamerických Inků. V předchozí době neměli Inkové téměř žádné nepřátele a mohli v klidu rozvíjet

svou civilizaci. Poté však přistáli u břehů Ameriky Španělé a starý řád se v průběhu jednoho či dvou let jednoduše rozpadl.

Někdy se připisuje vina také matce přírodě, jak by nám o tom mohla vyprávět starověká civilizace, která se rozšířila v Indii podél břehů řeky Indus. Úspěšně vzkvétala celé stovky let. Pak řeka změnila svůj tok a to znamenalo její konec.

Možná že v současné době kráčíme vstříc podobné katastrofě. Jestliže se předpovědi vyplní a v důsledku globálního oteplování skutečně roztaje vrstva ledu pokrývající zemské póly, hladina moře by se mohla zvednout až téměř o deset metrů a zaplavit rozsáhlé pásy země společně s klíčovými městy po celém světě. Takovým nárůstem objemu mořské vody by se mezi z velké části zatopenými lokalitami ocitla města jako Londýn, New York, Miami, Mumbaí, Kalkata, Sydney, Šanghaj, Lagos či Tokio.

PREHISTORICKÁ KULTURA

Stonehenge v anglickém hrabství Wiltshire je jedním z nejznámějších prehistorických monumentů na celém světě. Obrovské stojící kameny byly údajně vztyčeny kolem roku 2200 př. n. l. (asi jedno století před začátkem doby bronzové v Británii) a kruhový násep s příkopem, který je obklopuje a zároveň odkazuje k nejstarší fázi tohoto monumentu, byl dokonce datován do období kolem roku 3100 př. n. l. Celý komplex tedy pochází z doby, kdy Anglie ještě nebyla dotčena civilizací a její území ovládaly pouze místní kmeny. Ty sice nebyly zdaleka tak vyspělé jako starověcí Egypťané, nároky na přepravu a vztyčení masivních kamenných bloků však odkazují na vysokou úroveň jejich technických zkušeností a společenské organizace. Monument sám byl pak téměř jistě spojen s určitou rolí v rámci jejich rituálů, nejspíše v souvislosti s pohřbíváním mrtvých.

OBDOBÍ NEOLITU (MLADŠÍ DOBA KAMENNÁ)

Skutečná civilizace začíná v období neolitu a šíří se ze savan východní Afriky. Neolitickému člověku je připisováno zavedení nových metod produkce potravy, mletí obilí pomocí kamenů a výroba hliněné keramiky. Takové technologické postupy stály za rychlou změnou způsobu žití. Pro celou řadu lidí skončil nomádský styl života lovců a sběračů poté, co začali kultivovat divoké obiloviny. Přebývání na jednom místě zaměřené na péči o úrodu pak stálo za tím, že se lidé začali shromažďovat ve vesnicích stavěných ze sušených hliněných cihel. Schopnost zabezpečit stálý přísun potravy a tuto potravu také skladovat k pozdější konzumaci znamenala, že špatná úroda už nepředstavovala pro rané zemědělce takovou hrozbu a přestávala být pro život ohrožujícím rizikem. Populace narůstala a lidé se stěhovali do otevřených krajů bohatých na aluviální půdu. Došlo k rozvoji velmi podobných společenství s politicko-náboženskou hierarchií. Paralelní vývoj tak stál u zrodu nejstarších civilizací v údolích řek Eufrat a Tigris, Nil, Žlutá řeka a Indus.

Půdu obdělávající společenství měla nyní příležitost produkovat nadbytek potravy, což části populace umožnilo stát se hrnčíři nebo dalšími řemeslníky, kněžími či náčelníky. Představa volného času a shromažďování majetku nakonec vedly k obchodu a ke konceptu tržiště. S domestikací oslů a koní bylo také možné vypravovat obchodní karavany a vesnice mezi sebou začaly vzájemně obchodovat. Specializace se stávala normou a hrnčířství, výroba textilu, zpracování kovů a výroba zbraní pak velmi vyhledávanými dovednostmi.

Tyto revoluční technologie, které tolik změnily lidský život, se však neobjevovaly současně v daném čase či prostoru. V období mezolitu (střední doby kamenné) došlo k vynálezu hrnčířství až po zavedení mletí pomocí kamenů a první domestikaci obilovin. Na Předním východě tak byly v oblasti táhnoucí se od jihozápadního cípu Íránu přes severní Mezopotámii a Sýrii až k údolí Jordánu v Palestině odkryty kultury neznající hrnčířství.

Do roku 6000 př. n. l. se neolitické hrnčířství rozšířilo po celé egejské oblasti až do jižní Anatolie a západního Íránu. Tímto způsobem se kultura šířila ven za své hranice. Asie, Afrika a Evropa tento způsob rozvoje sdílely, pro vývoj obou Amerik však nehraje žádnou roli.

Krátce poté se po způsobu předovýchodních vzorů začínají rozvíjet také jednotlivé civilizace v Číně. Zatímco zemědělská společenství prodělávala další stupně svého vývoje, některé z populací zůstaly věrné nomádskému stylu života a osídlily části severní Afriky, Arábie a široké pásy eurasijské stepi. Právě posledně jmenovaná oblast se stala dějištěm mnoha vpádů kočovných nájezdníků, kteří pronikali skrze horské hřbety do Číny, na Íránskou plošinu a do Mezopotámie. Tento fakt stál za stavbou ochranných zdí kolem vesnic a sídlišť, z nichž některá, zejména v Mezopotámii, se rozrostla až do velikosti městských států.

DOBA BRONZOVÁ

V některých částech Eurasie se začala jako materiál k výrobě mečů a nástrojů používat měď. Kypr byl ostrovem bohatým na

její naleziště a jeho jméno vlastně pochází z řeckého slova pro měď. Nakonec však tento kov nahradil bronz, protože nástroje a zbraně zhotovené z bronzu měly tvrdší ostří, a byly tudíž mnohem trvanlivější.

Aby mohl být bronz vyroben, bylo nutné přidávat do mědi malé množství cínu a tímto způsobem získávat potřebnou slitinu. Naleziště cínu se však nacházela pouze v několika málo oblastech, a tak byly neolitické ekonomiky donuceny vzdát se své soběstačnosti a začít s mezinárodním obchodem, aby si zajistily kýžené minerály. Jejich hledání bylo usnadněno tím, že některé z městských států expandovaly na úroveň větších politických jednotek, které se svou podstatou blížily raným říším.

V Eurasii se nastávající doba bronzová značně liší jak z hlediska chronologie prvních známek, tak z hlediska svého trvání. Nejranější důkazy svědčící o používání mědi pocházejí z Mezopotámie a Egypta z doby kolem roku 3000 př. n. l. a později. Bronz se pak objevuje až o nějakých pět set až šest set let poté. V Evropě nemáme důkazy pro začátek doby bronzové starší než po roce 2000 př. n. l., v Asii, většině Afriky a v celé Oceánii pak dokonce z doby ještě mladší.

Čínská neolitická kultura Jang-šao, jejíž existence spadá do období kolem roku 3950 až roku 1700 př. n. l., se rozvíjela na území provincií Šan-si a Šen-si. Mezi léty 2000 až 1850 př. n. l. ji pak postupně vystřídala kultura Lung-šan se svými stálými vesnicemi a domestikovanými zvířaty. Do doby nástupu feudální dynastie Šang, vládoucí zhruba mezi léty 1500 až 1000 př. n. l., máme už důkazy bronzových předmětů v podobě pohřební výbavy královských hrodek v An-jangu.

V průběhu celé doby bronzové se odehrávaly migrace řady etnických skupin související s rozvojem stepních kultur. Potenciál ve využití koní, kár a vozů tak umožňoval celým populacím snadný pohyb do oblastí střední Asie, na východ od Kaspického moře do Indie a Anatolie a na sever od Černého moře až na Balkán.

Jednou z těchto pohyblivých skupin bylo také etnikum v současnosti známé jako Indoevropané. Právě tak jako se v průběhu své cesty skupina rozpadala z hlediska zeměpisného, rozvíjel a dělil se také její původní jazyk. Tímto způsobem vznikl sanskrt, perština a další jazyky Předního východu. Ze stejného základu pochází také většina jazyků evropských. Někteří z příslušníků této skupiny se na své pouti dostali až do oblastí s kulturami využívajícími bronz a promísili se s místními usedlíky, zatímco jiní se, zdá se, chovali o poznání násilněji, jak je možno usoudit z rozpadu drávidsky hovořící civilizace v povodí řeky Indu.

PRVNÍ CIVILIZACE

V období neolitu začínají vznikat první opravdová města. Důležitým příkladem raného města je Çatal Hüyük v jižní Anatolii. Toto sídliště je spolu s Jerichem počítáno mezi dvě nejdůležitější neolitické lokality Předního východu. Na umělem pahorku o rozloze zhruba třinácti hektarů, na němž se rozkládá, se nacházely vnějšími zdmi k sobě přiléhající domy pro přibližně 6000 obyvatel, přístupné skrze otvor ve střeše.

BRONZOVÉ ZBRANĚ

Ve věci konkrétního místa a přesné doby prvního užití bronzu nebylo dosud dosaženo obecné shody a je velice dobře možné, že k jeho objevu došlo nezávisle na různých místech po celém světě. Nejranější známé bronzové předměty pocházejí z dnešního Íránu a Iráku a jsou datovány do druhé poloviny 4. tisíciletí př. n. l. Někteří experti však tvrdí, že bronz byl používán v Thajsku o plných tisících let dříve. Jedním z nejvýznamnějších způsobů použití bronzu byla výroba zbraní. V Číně se bronzové meče tohoto období vyráběly prokazatelně za dynastie Šang. Bronz se používal k výrobě zbraní i v Evropě. Na obrázku můžeme vidět jeden ze sbírek bronzových mečů nalezených na území dnešního Rumunska. Tento materiál byl mnohem trvanlivější než měď, a zbraně z něj zhotovené byly tudíž mnohem nebezpečnější než dříve.

Vnitřní prostory těchto domů byly vyzdobeny nástěnnými malbami zachycujícími zvířata, lidské postavy, krajinu a geometrické obrazce. Kulturní předměty zahrnovaly figurky sedící bohyně-matky, která je považována za symbol reprezentující zrození.

Zdrojem živobytí bylo zemědělství poskytující obilniny a luštěniny, tkaniny vysoké kvality a plátno. Město obchodovalo se syrským pazourkem a tureckým obsidiánem, který se nezřídka dostával až do jižní Palestiny. Další zboží zahrnovalo želvovinu, šperky vyráběné z mořských mušlí a měď.

Raná eurasijská města přežívala díky stavbě fortifikací, vývoji nových zbraní, ovládnutí a vylepšení umění lukostřelby a také díky své expanzi. Menší a slabší státy byly tímto způsobem jednoduše absorbovány. K regulaci obchodu a administrativy jejich království bylo zapotřebí čím dál tím složitějšího systému byrokracie. Pro přesné záznamy byla nutná gramotnost. Všichni zkušené vládcí, kněží či generálové potřebovali účty a zákony.

V rané Mezopotámii došlo k vývoji systému používajícího písmo s klínovými znaky tištěnými do hlíny. Tato forma psaní využívaná Sumery, Akkaďany, Babyloňany, Asyřany, Kanaanejci, Chetity a Churrity se tudíž rozšířila díky semitským, nesemitským a indoevropským jazykům. V oblasti údolí řeky Indu bylo používáno obrázkové písmo, zatímco Číňané vytvořili nezávislý systém piktogramů, které byly ryté do zvířecích lopatkových kostí a tímto způsobem sloužily jako orákulum. Při vykopávkách zaměřených na dynastii Šang byla takovýchto kostí nalezena celá řada. Raná piktografická písmena se symboly představujícími jednotlivá slova a koncepty byla v průběhu doby nahrazována symboly reprezentujícími jednotlivé hlásky.

Jak náboženství, tak ekonomika či astronomie vyžadovaly studium chronologie. Pro organizaci civilní společnosti a pozorování vztahujících se k rituálu bylo sestavení kalendáře věci zásadního významu. Používaly se kalendáře jak lunární, tak

solární, první známý fungující kalendář pochází z Egypta. Podle mezopotamských hliněných tabulek začalo počítání času v této oblasti už na počátku 27. století př. n. l. Jednotlivé státy často používaly odlišný způsob měření času. V Babylonii se například používaly tzv. královské roky, kdy rok začínal nástupem vladaře na trůn.

Lunární kalendáře byly svázány s obděláváním půdy a s ním spojenými činnostmi. Mohly také sloužit při počítání výše úvěrů či splátek. Kalendáře rovněž umožňovaly najímat služebnictvo na určitou stanovenou dobu. Při expanzi jednoho státu na úkor druhého pak docházelo k nucenému zavedení kalendáře vítězů, kterému se musel poražený přizpůsobit. Tak se například stalo poté, co Peršané ovládli Babylonii v roce 539 př. n. l.

V Indii vzkvétala civilizace v povodí řeky Indu se svým zajímavým charakteristickým způsobem stavby domů, kde se objevovaly buďto místnosti seskupené kolem centrálního dvora, nebo domky s pouze jedinou místností. Některé domy byly vybaveny koupelnou a záchodem napojenými na kryté pouliční odpadové stoky. Řemeslníci vyráběli zboží, které bylo předmětem obchodu s národy obývajícími Persii a Afghánistán.

V Číně používala neolitická kultura Jang-šao vyskytující se na území provincií Šan-si a Šen-si způsob obdělávání půdy využívající vypalování lesa a její zemědělci vedle pěstování prosa a chovu vepřů také lovili a rybařili za účelem získávání alternativních zdrojů bílkovin. Nástupnická kultura Lung-šan pak byla charakteristická svými stálými sídlišti a stády dobytka, ovcí, koz a vepřů.

Nejdůležitějším centrem lidského vývoje byla Mezopotámie, kde obživa jejích obyvatel spočívala ve využívání půdy bohaté na minerální látky, usazované díky řekám Eufrat a Tigris. Tato skutečnost dovozovala městským populacím expandovat do výše 10 000 obyvatel a více. Jejich bohaté zdobené chrámy byly zároveň jakýmisi akademickými centry vědění s kněžími, učiteli, matematiky a astronomy. Tyto instituce byly také velice často využívány jako centra sloužící k distribuci potravy.

Hliněné tabulky, obvykle používané k zaznamenávání činností spojených s obchodem, byly rovněž využívány k zaznamenávání literatury, konkrétně například Eposu o Gilgamešovi.

Stávající řád se zhroutil po útoku akkadských kmenů sjednocených Sargonem, jehož říše se rozprostírala od Perského zálivu až ke Středomoří.

Následující otevření dostupného prostoru umožnilo rozkvět obchodu. Kupci profitující z námořních tras navštěvovali Bahrajn a údolí řeky Indu, kam vyváželi obilí, které směňovali za měď, karneol, dřevo a slonovinu. Lapis lazuli se dovážel z Afghánistánu, zatímco důležitou vnitřní komoditou zůstával cín. Měď pak byla dovážena z Kypru. Suchozemské trasy směřovaly na Balkán a do Arábie. Baltský jantar nacházel svou cestu do Řecka doby bronzové a egyptské perly z Fajjúmu končily v Anglii. Tento výčet nám může posloužit jako dobrá ilustrace rozsahu obchodu v daném období.

KOLÉBKKA CIVILIZACE

Velmi úrodná zem usazovaná řekami Tigris a Eufrat umožnila rozkvět mezopotamské civilizace, kde zemědělská půda bohatá na minerální látky sloužila k vyživování rozsáhlých usedlých populací. Tato větší sídliště stála u zrodu rozvoje stavby domů, společenské organizace a intelektuálních zájmů, jako například matematiky či astronomie.

CIVILIZACE V EGYPTĚ A NA PŘEDNÍM VÝCHODĚ

Po předchozím období následovala doba postupného rozvoje civilizace jako takové, kdy se celá řada v podstatě izolovaných kultur vyvíjela přibližně stejnou rychlostí.

Kdyby nebylo Nilu, civilizace v Egyptě by nebyla vůbec možná. Díky každoročním záplavám se zde usazovala aluviální zemina, nutná k úspěšnému zemědělství. Vedle toho řeka poskytovala také vodu pro zavlažovací systémy a umožňovala dopravu. V období Staré říše, mezi léty 3100 až 2023 př. n. l., došlo ke sjednocení Horního a Dolního Egypta a vytvoření rozvinuté státní byrokracie. Objevuje se také první písmo a u Gízy jsou postaveny tamní velké pyramidy. Hlavní město Mennofer (Memfis) se stalo jak mocenským centrem faraónů, tak střediskem mezinárodního obchodu s Levantou, Sinajským poloostrovem a Nubií. Vedle toho rovněž fungovalo jako výchozí bod výprav za horninami a drahými kovy, směřujících na Sinaj. Po roce 2181 př. n. l. se Egypt rozpadl na několik na sobě nezávislých provincií.

Díky záplavám vzkvétala i Mezopotámie a řeky Eufrat a Tigris stály u zrodu celé řady městských států, které s růstem své populace soupeřily o místní půdu. Města jako Kiš, Ur a Umma se spojila pod žezlem ummského vladaře Lugalzagesiho, jejich bohatství však přitahovalo semitské Akkadany, sjednocené Sargonem, který vládl zhruba mezi lety 2334 až 2279 př. n. l., a dobyl zemi Sumerů.

Území ovládané Akkadany dosahovalo až ke Středozemnímu moři, po útocích Gutejců se však kolem roku 2000 př. n. l. rozpadlo (Gutejci byli kočovným mezopotamským kmenem). Do roku 1894 př. n. l. rozšířili Amorejci obývající babylonskou říši území svého původně malého státu, zvláště pak za vlády Chammurabiho, který vládl přibližně v letech 1792 až 1750 př. n. l. Tuto dobu popisují hliněné tabulky objevené v počtu zhruba 20 000, pocházející z Mari. Chammurabi je nejčastěji připomínán díky svému zákoníku podrobně popisujícímu právní postupy a tresty, majetkový, finanční a rodinný zákon a navíc také kompenzace vymahatelné za osobní újmu. Babylon byl zničen Chetity kolem roku 1531 př. n. l. a zlomený babylonský stát následně ponechán na milost a nemilost Kassitům.

Mezi lety 2025 a 1550 př. n. l., za Střední říše, se Egypt znovu spojil pod vládou Mentuhotepe z města Théb. Došlo k rozvoji obchodu se Sýrií a Palestinou, zatímco Nubie byla přinucena k placení tributu. Navzdory stavbě pyramid, architektuře a literárním skvostům se však říše opět dočkala svého úpadku a útočící Hyksósové obsadili většinu země. Na egyptský jih pak uvalili tribut. Existence Nové říše, trvající mezi lety 1550 a 1069 př. n. l., začíná vyhnáním Hyksósů Ahmósem I., vládnoucím mezi lety 1550 a 1525 př. n. l. Následovala expanze do Palestiny, Sýrie a Nubie, jejímž účelem bylo zajistit nárazníkovou území proti potenciálním útokům přicházejícím z Asie a Kuše. Nakonec byl však Egypt opět oslaben konflikty s říší Mitanni, vzpourou v Palestině a rostoucím chetitským státem právě tak, jako náboženskou revolucí provedenou Achnatonem.

Faraón Ramesse II. bojoval s Chetity u Kadeše kolem roku 1275 př. n. l., výsledkem však byla patová situace, kterou ukončila až mírová smlouva, potvrzená sňatkem mezi oběma vládnoucími dynastiemi. Snahy a zdroje Egyptanů byly poté zaměřeny na boj s migrujícími Libyjci a proti nájezdům tzv. mořských národů a rostoucí moci Asýrie.

Vztahy s Nubií, zvanou také Kuš, byly důležité napříč celými dějinami Egypta. Na jejích hranicích byly v dlouhodobém horizontu udržovány pevnosti s egyptskými posádkami, sloužící jako základny pro případné nájezdy. Amenhotep I., vládnoucí mezi léty 1575 a 1504 př. n. l., posunul hranici dále na jih až ke 2. nilskému kataraktu u města Semny. Udržoval intenzivní dohled nad nubijskými místodržícími a hradbou opevněná města s egyptskými chrámy, která stavěl, symbolizovala faraónovu nadvládu. Tímto způsobem se Egyptanům dostaly do rukou nubijské ekonomické zdroje jako měď, slonovina, ebenové dřevo nebo kožešiny.

Thutmose II., vládnoucí mezi léty 1512 a 1504 př. n. l., posunul jižní hranici Egyptany kontrolovaného území až ke 4. kataraktu a dosadil do Nubie svého místokrále. Celá oblast byla plně poegyptštěna a z ní pocházející vojáci využívání ke službě egyptským zájmům. Rozšířilo se také využívání místních komodit jako obilí, oleje, dobytka, nerostů, luxusních předmětů, otroků a zlata z údolí Nilu, Wádí Allákí či Gabgady. Do roku 1000 př. n. l. však Egypt kontrolu nad Nubií ztratil.

S Novou říší se utkávali také indoevropští Chetitě, kteří vpadli do Anatólie ve 2. tisíciletí př. n. l. Tabarnaš (Labarnaš) I. založil jejich říši kolem roku 1600 př. n. l. a jeho nástupce Muršiliš I. vyplenil Babylon a učinil konec jeho první dynastii. Navzdory tomu, že její hranice nebyly příliš stálé, se říše dále rozvíjela za vlády Šuppiliumy I. mezi lety 1380 a 1346 př. n. l. Tento vládce zničil říši Mitanni a zmocnil se několika měst, jmenovitě například Karchemiše, ze kterých učinil své vazaly. V Anatólii obsadili Chetitě Arzavu, na severu žijící Kaškové si však zachovali svou těžce vydobytou nezávislost. Konflikt s Egyptem skončil po bitvě u Kadeše.

Po roce 1200 př. n. l. se chetitský stát rozpadl pod tlakem mořských národů a Frygů, některé městské státy však tento nápor přežily a zachovaly si svou chetitskou identitu.

Novou mocností ohrožující Chetity a Egypt se stala Asýrie. Po počátečním rozmachu mezi léty 1356 a 1117 př. n. l. došlo k úpadku trvajícím až do roku 935 př. n. l., kdy asyrská říše zažila nový mocenský vzestup trvající až do roku 609 př. n. l. Pod vládou Salmanasara III. (859–825 př. n. l.) a Tiglatpileasara III. (745–728 př. n. l.) byla připojena nová území, která se však opakovaně bouřila proti asyrské nadvládě. Říše dosáhla svého největšího rozsahu za vlády Aššurbanipala, kdy sahala až do Egypta. Přes vojenskou pomoc pocházející právě z této země byl konečný rychlý zánik říše v roce 609 př. n. l. způsoben agresí kombinované válečné síly nové babylonské říše a Médů.

Novobabylonská říše, někdy také známá jako Chaldejská říše, trvala 87 let mezi lety 626 a 539 př. n. l. U jejího zrodu stála vzpoura proti asyrským vládcům, která ve svém důsledku vedla k ovládnutí celé říše.

DIVY STAROVĚKÉHO EGYPTA

Velká pyramida v Gíze je považována za hrobku postavenou pro faraóna egyptské čtvrté dynastie Chufeva. Usuzuje se, že stavba tohoto gigantického náhrobku, který byl nejvyšší člověkem postavenou konstrukcí na světě po dobu více než 3 000 let, trvala déle než 20 let a byla dokončena kolem roku 2650 př. n. l. Velká sfinga v Gíze je obrovskou sochou s rysy člověka a lva a mezi egyptology se obecně považuje za podobiznu faraóna Chefrena. V době jeho vlády byla snad také na jeho příkaz vytesána. Pokud jsou tyto údaje pravdivé, mohli bychom umístit její stavbu někde mezi léta 2520 a 2494 př. n. l.

ŘECKÉ VÁLEČNÉ UMĚNÍ

Tato socha je považována za podobiznu spartského krále Leónida, který zahynul při obraně Thermopylského průsmyku ve středním Řecku. Bitva se odehrála v roce 480 př. n. l. mezi spojenými řeckými městskými státy bojujícími proti invazi Perské říše pod vládou krále Xerxa I. Navzdory obrovské přesile se Leónidovým mužům podařilo zdržet Peršany dost dlouho na to, aby Athény mohly naplánovat rozhodující námořní útok. Řecký vojenský výcvik, taktika a zbraně se pak projevily v četných bitvách proti jejich nepřítelům jako rozhodující.

Nebukadnesar II. Veliký, vládnoucí mezi lety 605 a 561 př. n. l., byl její vedoucí postavou. On také porazil egyptského faraóna Nekona II. u Karchemiše v roce 605 př. n. l. a zničil hebrejské Judské království v roce 597 př. n. l. Pád této říše nakonec způsobil v roce 530 př. n. l. útok spojené armády Médů a Peršanů pod velením Kýra Velikého.

ŘECKO A EGEJSKÉ CIVILIZACE

Velký vliv na egejskou civilizaci doby bronzové měla krétská minójská kultura. Při svých obchodech se Sicílií, Kyprem a Egyptem založili krétské mořeplavci kolonie na Kythéře, Rhodu a anatolském pobřeží. Tato kultura, známá díky paláci v Knóssu s jeho sloupopřadím, ohromujícími freskami či bronzovými soškami mladíků skákajících přes býka v rámci iniciačního rituálu, zavedla také lineární písmo A. Z něj potom bylo odvozeno mykénskými Řeky používané lineární písmo B, způsob psaní, který předchází řeckou ababetu o několik století. Přestože došlo ve druhé polovině 14. století př. n. l. k jeho zničení, pád Knóssu rozhodně neznamenal definitivní konec minójské společnosti, protože další paláce a města přežily až do doby kolem roku 1200 př. n. l.

Vnitrozemské Řecko se stalo polem působnosti mykénské civilizace, pozoruhodné díky mnoha opevněným městům jako Mykény, Tíryns, Pylos nebo Thébý. Tato města dostala svou podobu právě tak ze strategických jako z reprezentačních důvodů a mnohdy plnila funkci symbolů moci spíše než válečného umění. Mykénské osídlení se rozšířilo po celém Egejském moři a bohaté nálezy mykénské keramiky, pocházející i z takové dálky jako ze Súdánu nebo západní Asie, mohou svědčit o rozsahu mykénské kolonizace a obchodu.

V době kolem roku 1100 př. n. l. však dochází k náhlému rozpadu mykénské společnosti bez toho, abychom i v dnešní době byli schopni určit jeho přesnou příčinu.

Právě někdy v tomto období doba bronzová končí v nájezdech válečníků na koních vyzbrojených železnými zbraněmi, kteří přicházejí ze severu a pronikají na jih do Řecka, na Peloponnés, Krétu, Dodekanéské ostrovy a do jihozápadní Anatolie. Vpád těchto dórských bojovníků byl doprovázen vlnami Řeků přicházejících ze severozápadu, což přimělo aiolské a iónské Řeky k migraci do Anatolie, na Kyklady, Euboii a na Chalkidiké.

Železné zbraně výše zmíněných nájezdníků byly mnohem kvalitnější než měkké bronzové zbraně používané do této doby. Noví Řekové zakládali své městské státy v údolích a při ústích řek. Toto dějinné období bylo epochou rozvoje matematiky a také velkých myslitelů, kteří přicházeli s novými politickými myšlenkami. V chrámech pak byla uctívána celá řada bohů.

Uvedené městské státy aktivně provozovaly svou vlastní koloniální politiku. V některých případech docházelo k dalšímu stěhování obyvatelstva v souvislosti s nárůstem populace, v jiných zase z důvodu polických nepokojů. Důvodem nejpodstatnějším však pravděpodobně zůstává rozvíjející se námořní obchod. Obchod provozující města tak byla založena například v Sýrii na území dnešní Al-Miny (nachází se v ob-

lasti Turecka) či v Egyptě v podobě kolonie Naukratis, dále pak také na pobřeží Černého moře, Kypru, Kyrény, Sicílie, Kampánie, jižní Anatolie nebo v jižní Francii na místě dnešního Marseille (Massalia). Základna v Etrurii umožňovala využití severní cínové cesty, dalšímu rozšíření do vnitrozemí východního Středomoří však zabránila konkurence ze strany Féniciánů a celá řada dalších expandujících říší. Obchod s obilím z černomořské oblasti se stával čím dál tím důležitější pro město Athény.

Bohatství získané vším tímto obchodem, společně s myšlenkami importovanými z Egypta, Mezopotámie a Indie, obohatilo řeckou kulturu a vedlo k rozvoji literární produkce zahrnující drama (tragédie, komedie), dějiny a filosofii.

Stále se rozšiřující řecký svět byl konečně konfrontován s událostmi na Předním východě. Kýros Veliký, vládce Médů a Peršanů, založil Perskou říši, která ve své vrcholné fázi zahrnovala Mezopotámii, Egypt a Anatolii. Městům obývaným iónskými Řeky, nacházejícím se na západním pobřeží, však bylo povoleno zachovat si svou samostatnost pod podmínkou, že budou odvádět daně a poskytovat vojáky, kteří budou bojovat v perské armádě.

V roce 512 př. n. l. pronikl Dareios I., vládnoucí mezi lety 521 a 486 př. n. l., do Thrákie, aby bojoval proti Skythům. Poté, co se athénské loďstvo pokusilo pomoci Skythům v jejich marném odporu, rozhodl se Dareios také pro invazi do Řecka. V roce 490 př. n. l. vyplnilo perské loďstvo Naxos a části Euboie. Následně přistálo u Marathonu, kde však Athénané společně se svými platajskými spojenci Peršany na hlavu porazili. Dareioův syn Xerxés vpádl do Řecka v roce 480 př. n. l. a podrobil své moci Thesálii, jeho další postup však zbrzdil u Thermopyl Leónidas se svými Spartany. Řekové zvítězili v námořní bitvě u Salaminý a nakonec Peršany v roce 479 př. n. l. porazili u Plataj, čímž zajistili pevninskému Řecku svobodu.

Síla Sparty, tolik důležitá v řecko-perských válkách, se střetla s athénským imperialismem, který čelil dopadům povstání a několika neúspěšných zahraničních dobrodružství. Výsledkem se stala peloponéská válka trvající mezi lety 478 a 404 př. n. l., v jejímž rámci došlo jak k bojům pozemním, tak k námořním střetnutím, ať už u Syrákús, na Chalkidiké, v Anatolii nebo na samotném Peloponésu. Athény byly nakoně vyhladověny a donuceny se vzdát a v roce 404 př. n. l. jim vládla Spartou dosazená oligarchická vláda třiceti tyranů. Už následujícího roku však Athénané jednající z exilu město osvobodili, obnovili demokracii a vyjednali se Spartou příslušné narovnání.

Poté co Filip II. uchvátil v roce 356 př. n. l. trůn na úkor svého synovce, se jako nová mocnost objevila Makedonie. Po dobu nuceného pobytu v Thébách, kde žil jako rukojmí, Filip studoval vojenskou taktiku řeckého generála a státníka Epameinóna a po návratu domů reorganizoval svou armádu, která tak dostala podobu směsice jízdy, lučištníků, vrhačů oštěpů a pěchotní falangy, ozbrojené píkami (sarissami). Intervence v řeckých záležitostech a rozdrčení spojené armády Théb a Athén u Chaironeie v roce 338 př. n. l. mu umožnilo rozšířit svůj stát a stát se pánem a arbitrem Řecka.

Po Filipově zavraždění v roce 336 př. n. l. se moci chopil jeho syn Alexandr, později známý jako Alexandr Veliký. Tehdejší Řecko bylo rozděleno na několik nezávislých států, udržujících svůj status pomocí válečných výbojů. Thesálie, Épeiros a Ilýrie tak například soupeřily s jižní Boiótskou ligou. Mocenský úpadek Athén a vzestup Makedonie znamenal hrozbu pro Perskou říši. Perská dynastie Achajmenovců založená Kýrem Velikým ovládala území rozprostírající se od Anatolie až k řece Indu. Říšské provincie (satrapie) byly spravovány Peršany, kteří vybírali roční poplatek od jim poddaných národů. Mezi výdobytky perské civilizace patřil i kanál spojující Rudé moře s Nilem, rozsáhlý systém silnic umožňující královským kurýrům urazit cestu mezi Súsami a Sardami (zhruba 2 700 km) za jediný týden, nebo pošta a ražba peněz. Většina podrobených národů pak loajálně bojovala za zájmy perského krále Dareia III. proti Alexandrovi.

Alexandr se bezohledně zbavil všech svých rivalů a případné opozice, připravil těžkou porážku podunajským Gétům a rozdrtil povstání v Thébách, Athénách, Arkádii, Élidě a Aitólíi. Théby byly vymazány z povrchu země a všichni jejich obyvatelé buďto pobiti nebo zotročeni.

Po ovládnutí ostatních států překročil Alexandr v roce 334 př. n. l. Helléspont a vstoupil do Malé Asie. Perští satrapové (místní vládci) byli poraženi v bitvě na řece Gráníku a Dareios sám u Issu. Po těchto bitvách Alexandr obsadil všechna pobřežní města schopná poskytovat podporu perskému loďstvu. V roce 332 př. n. l. byl dobyt Egypt a založeno město Alexandrie.

Po další porážce Peršanů u Gaugamel v roce 331 př. n. l. a následné vraždě krále Dareia získal Alexandr také Perskou říši. Další jeho tažení směřovalo na území dnešního Uzbekistánu a Afghánistánu. Poté vpadl do Paňdžábu. V důsledku žádosti vznesené jeho vojáky se však vrátil zpět na západ, kde v Babyloně roku 332 př. n. l. zemřel na následky horečky ve věku 33 let.

Po Alexandrově smrti se jeho říše rozpadla a trvalo dalších dvacet let neustálého válčení, než si ji nakonec mezi sebe rozdělili bývalí generálové. Ptolemaios získal Egypt, Kassandrovi zůstala Makedonie, Lýsimachos udržel Thrákii, Seleukos ovládl Persii a Antigonovi připadly Anatolie a Sýrie. Pokračující válka pak měla za výsledek Antigonovu smrt a přerozdělení jím kontrolovaného území.

Říše Seleukovců, největší z nástupnických států, se nakonec střetla s Římem. Egypt ztratil většinu své identity poté, co dynastie Ptolemaiovců začala do egyptské administrativy egyptské zavádět řecké způsoby a na místo egyptských úředníků dosadila úředníky řecké. Kleopatra, narozená v Alexandrii v roce 69 př. n. l., byla poslední panovnicí z Ptolemaiovy linie a údajně se jako vůbec první Ptolemaiovec naučila egyptsky.

ŘÍŠE ŘÍMSKÁ

Ještě v dobách, kdy Řím byl jen o málo větší než kdejaká vesnice, vybudovali Etruskové v západní Evropě první civilizaci. Po dobu pěti set let, přibližně v letech 900 až 500 př. n. l., vládli Etruskové nad místními obyvateli v Itálii jako nadřazená vrst-

va. Etruské území se tehdy rozkládalo na sever od řeky Tibery. Bohatství Etrusků pramenilo z těžby a zpracování minerálů. Původně Etruskové obývali dvanáct měst, která spolu úzce spolupracovala, později se jejich moc začala rozpínat po údolí řeky Pádu, v Latii a Kampánii. Hlavním etruským městům se ale nikdy nepodařilo spojit společné síly k jednotné politice, i když měly společné obchodní i politické zájmy.

Řím, který byl podle pověsti založen roku 753 př. n. l., byl zprvu po dvě století pod vlivem Etrusků, protože poloha města se nacházela v místě, kde bylo možno řeku Tiberu přecházet a díky tomu to bylo jedno z nejdůležitějších míst spojujících Etrurii s Kampánií.

V roce 510 př. n. l. se Řím zbavil nadvlády Etrusků a vyhlásil republiku. Úplné nezávislosti dosáhl po vítězství nad Etrusky u Aricie v roce 506 př. n. l. za pomoci spojenců z řad Latinského spolku. Ke konci 5. století př. n. l. byl Řím již význačným městem a v roce 396 př. n. l. rozmetali Římané významné etruské město Veje.

Velkým problémem, se kterým se v tehdejší době Římané a další obyvatelé Itálie potýkali, byly nájezdy Keltů ze střední a západní Evropy do severní Itálie. Keltové se pokoušeli osídlit a usadit se v okolí úrodných údolí řek. Keltové dobyli a zničili řadu etruských měst a samotný Řím byl zdevastován nájezdy v roce 390 př. n. l. Římané se ale nedali zlomit a Marcus Furius Camillus, kterému se podařilo Kelty porazit a zatlačit zpět, zahájil politickou expanzi podpořenou vojensky – čtyřmi válkami vedenými proti Keltům. Ve stejné době byli donuceni vstoupit do Latinského spolku Hernikové spolu s bouřícími se latinskými městy. Tři války se Sabiny, v letech 243 až 341 př. n. l., 326 až 304 př. n. l. a 298 až 290 př. n. l.

ZÁBAVA ŘÍMANŮ

Klasické římské město Thysdrus (známé jako El Džem) v Tunisku se může pochlubit obrovským amfiteátre, které pochází ze 3. století n. l. Oválný amfiteátr měl kapacitu 35 000 diváků a po Koloseu v Římě byl druhým největším antickým amfiteátre. Veřejná zábava byla pro římskou kulturu stěžejní a tyto obrovské amfiteátry sloužily pro mnoho účelů. Konaly se v nich gladiátorské hry, parodovaly se námořní bitvy, odehrávaly se tu lovy zvířet, popravy, rekonstrukce slavných bitev a hrála se zde dramata s náměty z klasické mytologie.

postupně zmírnily hrozbu, kterou představovaly nájezdy kmenů Lukanů, Keltů, severních Etrusků a Sabinů. Tyto války přinesly římskému lidu nadvládu nad střední Itálií. Poté, co byl poražen Pyrrhus z Epeiru, spojenec nepřátelského města Tarentum, zajistili si Římané vládu i nad tímto územím, takže v roce 266 př. n. l. již Řím ovládal území celé Itálie, od řeky Rubikon na jih.

V roce 264 př. n. l. byl Řím vyzván, aby zasáhl do politických bojů o město Messina na Sicílii, což bylo v přímém rozporu se zájmy Říše kartáginské v severní Africe. Tento konflikt vyústil ve tři punské války v letech 264 až 241 př. n. l., 218 až 201 př. n. l. a 149 až 146 př. n. l. Tato stoletá válečná tažení o ovládnutí Středozemního moře skončila nakonec úplným zničením Kartága.

Římané v těchto územně rozsáhlých válkách získali východní Španělsko, Korsiku, Sicílii, Sardinii a území dnešního Tuniska. Zároveň v roce 191 př. n. l. usilovali o dobytí Přední Galie v severní Itálii. Během té doby si Římané výborně osvojili námořní umění a získali tak prostředky k vytvoření rozlehlého impéria jak na pevnině, tak na moři.

Poté, co Řím porazil nepřátele v Itálii, rozdělil takto získanou půdu mezi římské občany. Byly tak vytvořeny buď částečně autonomní kolonie, anebo se půda dostala do vlastnictví jednotlivců. Některá poražená města se stala „římská“, nebo byla přinucena ke spojenectví. Do provincií, jež získali Římané během punských válek, byli dosazeni vlastní úředníci, které jmenoval římský senát a jejichž hlavní úlohou bylo udržovat pořádek a vybírat daně.

Ambice Říma vedly ale ještě dál než jen do Kartága. Ve 2. punské válce se Hannibal spojil s Filipem V. Makedonským. A právě proti němu byly vedeny dvě války v letech 214 až 168 př. n. l., ve kterých Římané rozdrtili Makedonii. Ve třetí válce se Makedonie stala římskou provincií. Stejný osud postihl Řecko v roce 146 př. n. l.

V Asii podporoval Řím Pergamon proti Seleukovcům (Sýrie). Římané nejprve úspěšně porazili Antiocha III. a potom se Pergamon, odkázaný na Římany, stal v roce 133 př. n. l. asijskou provincií. V roce 100 př. n. l. byl připojen ke Kilikii (Kilikové byli známí antičtí námořní lupiči), čímž se Římané snažili zabránit pirátství ve svých námořních vodách.

Během posledního století před naším letopočtem směřovala římská republika nevyhnutelně k diktatuře. Generálové Marius a Sulla získali do svých rukou značnou moc a po porážce krále Mitridata Pontského, který vnikl do Asie, se generál Sulla stal diktátorem. Poté, co se Sulla vzdal své funkce, dostal se do politického popředí Gnaeus Pompeius Magnus, který skoncoval s pirátstvím Kiliků, definitivně porazil Mithridata a úspěšně si podrobil Armény. V roce 64 př. n. l. nařídil osídlování na Blízkém východě a území potomků Seleukovců prohlásil za římskou provincii Sýrii. Království židovské připadlo pod vládu Říma jako Judea.

Rovněž Galie trpěla pod tlakem Říma. Provincie Galie Narbonská se datuje od roku 121 př. n. l. V roce 59 př. n. l. byl jmenován místodržitelem obou galských provincií Gaius Julius Caesar, který se vzápětí rozhodl, že získá Galii celou.

Galie přešla roku 53 př. n. l. do rukou Římanů poté, co bylo poraženo povstání u Alesie vedené Galem Vercingetorixem. Během dobývání Galie vpadl Caesar roku 55 př. n. l. do Británie a porazil krále Katuvelánů jménem Cassivelaunus. Tím definitivně skončila jakákoli možnost britské pomoci Galům. Tato vítězná válečná tažení v Galii přesvědčila Caesara o vlastní síle a motivovala ho natolik, že při návratu se svou armádou cestou zpět do Itálie překročil řeku Rubikon a vydal se bojovat o město Řím. To bylo vnímáno jako neoprávněný ilegální čin, za což musel čelit opozici senátorů. Jeho úkolem bylo totiž pouze rozpustit vojsko a vrátit se do Říma, kde byl mezitím vrchním velitelem jmenován Pompeius. Tyto události vyústily ve vojenské střetnutí Caesara s Pompeiem, jehož armádu porazil Caesar u Farsalu v Řecku roku 48 př. n. l. Pompeius sice utekl do Egypta, tam byl ale zavražděn. Caesar, jmenovaný nyní už senátem do funkce diktátor na dobu neurčitou a konzul na 5 let, vtrhl do Egypta, kde porazil zdejšího ptolemaiovského krále a na trůn usadil jeho sestru Kleopatru. Pompeiovi synové a republikáni byli následně poraženi ve Španělsku. Roku 44 př. n. l. se potom Caesar prohlásil za doživotního diktátora. Tento čin přímo vybízel k tomu, aby skupina senátorů úspěšně zosnovala Caesarovo zavraždění o březnových Idách (15. března 44 př. n. l.). Následovalo období občanské války, ve kterém Oktavián, Caesarův dědic, společně s Markem Antoniem porazili Bruta a Cassia, dva Caesarovy vrahy, u Filipp (v Makedonii) v roce 42 př. n. l.

Stejně jako Caesar podlehl i Marcus Antonius kouzlu krásné Kleopatry, což ho přivedlo na stranu Egypta, a stal se tak Oktaviánovým protivníkem. Marcus Antonius a Kleopatra byli poraženi Oktaviánovou armádou v roce 31 př. n. l. u Actia. Kleopatra VII. spáchala po dobytí Alexandrie v roce 27 př. n. l. sebevraždu a Egypt tímto připadl pod vládu Říma. Oktavián přijal jméno Augustus a stal se prvním římským císařem.

Za vlády Augusta se hranice Římské říše posunuly ještě dále na sever za Alpy a za Balkán. Když se ale římské legie pokusily překročit řeku Rýn, byly v Teutoburském lese zmasakrovány Germány. V Důsledku toho se římská hranice vrátila zpět k Rýnu. Mezitím se provincie v říši rozdělily na císařské a senátní. Spojenecká království pak sloužila jako nárazníkové státy.

Po císaři Augustovi nastoupil na římský trůn Claudius, který vládl v letech 41 až 54 n. l. Byl to slabý muž, který potřeboval vojenské vítězství k tomu, aby potlačil nespokojenost v Římě. Podnikl proto v roce 43 invazi do jižní Británie, v dnešním Richborough, což znamenalo začátek trvalého dobývání Anglie a Walesu. Místní vůdce Caratacus byl roku 51 n. l. poražen, stejně jako byli poraženi rebelující Icenové v roce 60 a 61 n. l. V roce 69 byl pokořen i keltský kmen Brigantů a římský generál Gnaeus Julius Agricola se následně pokusil o dobytí Skotska. Ovšem události na řece Dunaji si vyžádaly, aby se římská vojska stáhla a dobyté území Římané ztratili.

Nicméně na jiném území, přesněji v Judeji (Palestina), vypuklo v letech 66 až 70 proti vládě Římanů povstání. V ostrém konfliktu s velmi radikálními zelóty bylo nemilosrd-

ně potlačeno budoucím císařem Vespasiánem a jeho synem Titem. Vzpoua v podstatě skončila dobytím Jeruzaléma. Někteří zelóti se opevnili ještě v pevnosti Masada, a než by byli zajati, spáchali raději hromadnou sebevraždu (960 lidí). Druhé židovské povstání vedené Šimonem bar Kochbou vypuklo v roce 132. Největší koncentrace povstalců vznikla v Judské poušti. V roce 135 n. l. byl bar Kochba zabit v Betlémě. Vzpoua si vyžádala obrovskou daň na obou stranách a císař Hadrián byl nucen nahlásit římskému senátu těžké ztráty.

Parthská říše a následně novoperská říše Sasánovců (asijské země u Kaspického moře) působily Římanům neustálé problémy svou zahraniční politikou. Parthové byli známí bojovníci. Jejich vůdce Mitridatés I. úspěšně válčil se Seleukovci, dobyl Babylon a Médii (jižně od Kaspického moře), později připojil ke své říši Elam, Persii a části Baktrie. Poté, co byla říše napadena Tochary a jim příbuznými národy označovanými ve starých čínských pramenech jako Juezchi, uzavřel v roce 92 př. n. l. zesláblý stát Parthů s Římany smlouvu. Později vítězství Parthů v Karrhách (v Mezopotámii) v roce 53 př. n. l. Řím oslabilo, ale úspěšný útok císaře Trajána v letech 113 a 117 n. l. vedl k získání parthského území až řece Tigris a další expanze byla přerušena jen kvůli vzpourám na jiném místě římského území.

V roce 165 a 197 n. l. napadly římské legie Parthii. Artabanos V. (213–222) je ale dokázal zatlačit zpět. Jeho náhlá smrt si vyžádala změnu vládnoucí dynastie a trůn získal budoucí sasánovský král Ardašir I. (224–240). Novoperská říše Sasánovců se rozpínala od Tigridu až k údolí Indu a od Aralu až k Perskému zálivu.

Po čtyři století vlády Sasánovců (224–651) se neustále vedly války s Římany a štěstěna střídavě klonila buď k jedné, nebo druhé straně. Římského císaře Valeriána zajal Šapur I. Valerián byl jediný římský císař, který byl vůbec kdy zajat. Císař v zajetí zemřel a podle legendy Peršané jeho tělo vycpali a vystavili v chrámu bohyně ohně. Za vlády krále Chosrava II. (591–628) získaly sasánovské armády východní provincie Byzantské říše – Východořímské říše. Až v roce 651 je porazila arabská armáda.

V letech 250–271 docházelo k mnoha nájezdům na římské impérium. Na Balkán a Anatolii zaútočili germánští Gótové, Římané ztratili Dákii, také Athény se vymanily z moci Římanů a císař Decius byl zabit. Parthové zdevastovali Antiochii.

Chybějící sílu po Římské říši vyplnili kolem roku 260 Arabové, kteří vytvořili stát v Palmyře za vlády Odenatha a Zenobie. Jejich expanze pokračovala dále až po Levantu a Anatolii, dokud nebyli poraženi v roce 272.

Nicméně daleko větší nebezpečí pro Římany představovalo šíření křesťanství. Původně na toto náboženství pohlíželi jako na jeden z orientálních kultů, jako byl např. kult boha Mithry. Křesťanská víra se šířila nejprve mezi židovským obyvatelstvem, později i mezi nežidovským. Císař Nero křesťanů využil a označil je za původce požáru v Římě v roce 64.

Krutá pronásledování začala na konci 3. století, hlavně za vlády císařů Decia (249–251) a za Diokleciána a Galeriana v roce 303. Na Římany se neusmálo štěstí ale ani po roce 312,

kdy císař Konstantin prohlásil křesťanství za státní náboženství. Tento císař se také nechal v roce 337 na smrtelném loži pokřtít.

Je potřeba zmínit se o vládě císaře Trajána, který pro římské impérium dobýval nová území a vedl války proti Dákii a Parthii. Dákie se rozkládala až za Dunajem na území dnešního Rumunska a obě války, jedna v letech 101–102, druhá v roce 105, směřovaly k jedinému cíli, podrobit si toto království a přeměnit je na římskou provincii.

Císař Traján získal ve válce s Parthy Arménii a stejný osud postihl Mezopotámii. Vedl válečné tažení dokonce ještě dál až k Perskému zálivu, ale pak musel ustoupit a v roce 117 jižní Mezopotámii opustit.

Galie padla o století a půl později do rukou vzdorocísaře Postuma. Postumova Galská říše, která trvala od roku 260 do roku 273, se rozkládala na území celé Galie – většina území dnešní Francie – a dvou germánských provincií. K tomu později přibýlo území Španělska a Británie. Tyto západní provincie byly svým charakterem úplně odlišné a také jejich vývoj a prosperita byly jedinečné. V letech 270–275 se císaři Aureliánovi podařilo sjednotit říši a upevnit hranice.

Problémy, se kterými se částečně neúspěšně potýkal Aurelián, vzal do svých rukou jeho nástupce Dioklecián (284). Rozdělil impérium na čtyři správní území celky řízené čtyřmi spoluvladaři – a sám se coby jeden z nich prohlásil jako *primus inter pares* (první mezi všemi rovnými). Ekonomická a vojenská moc byly odděleny, velení armády zajišťovali napříč provinciemi mocní občanští správní úředníci, což mělo odstranit možnosti jakékoliv vzpoury. Aby se podpořil obchod a ekonomický rozvoj, dal císař razit jednotné mince. Reformy císaře Diokleciána byly tak úspěšné, že se mohl podle původního rozhodnutí roku

TRAJÁNUV SLOUP

V Římě byl postaven sloup na počest císaře Trajána, jehož věhlas jako významného římského vládce je možná větší než sláva císaře Augusta. Traján nastoupil na trůn roku 98 n. l. a vládl až do své smrti v roce 117. Ačkoliv byl úspěšným vladařem, jeho věhlas mu zajistily především vojenské akce. Po vítězství v Dákii (dnešní Rumunsko a Moldávie, část Maďarska, Bulharska a Ukrajiny) v roce 105 se Traján vydal ještě dále na východ a v roce 107 dobyl zemi arabských Nabatejců (dnešní Jordánsko) včetně jejího okázalého hlavního města a významného obchodního centra Petry. Na poslední vojenské tažení se vydal v roce 113 proti Parthům (severovýchodní Írán), dostal se až do Sús (v roce 116) a tehdy přivedl římské impérium k největšímu územnímu rozmachu v celé jeho historii.

305 vzdát vlády. Jakmile ale Dioklecián odešel, jeho důmyslný systém začal rychle upadat. Maxentius nelenil a uchvátil Itálii a sever Afriky. Za císaře západní říše se ovšem prohlásil Konstantin, vpadl do Itálie a porazil Maxentia. Později v roce 316 zaútočil na Licinia, císaře ve východní části říše, a vybojoval Řecko a Balkán. V roce 324 podnikl znovu válečné tažení, definitivně porazil Licinia a sjednotil římské impérium.

Diokleciánovy a Konstantinovy reformy posílily říši. Pevná říše byla důležitá vzhledem k neustálé hrozbě ze strany Germánů, kteří sídlili na hranicích tvořené řekami Rýn a Dunaj, a na východní straně ze strany Persie. Císař Julián bojoval s Franky a Alamany a zemřel v bojích s Peršany v roce 363. Visigóti prošli napříč celým Balkánem v roce 376, nakonec se ale usadili uvnitř hranic říše jako spojenci a splynuli s místním obyvatelstvem. Když zemřel v roce 395 císař Theodosius, byla říše rozdělena mezi jeho dva syny: Honorius dostal západní část země a Arcadius východní. Západořímská říše se však už nacházela v úpadku.

Barbarské kmeny na hranicích s římskou říší trpěly pod vzrůstajícím demografickým tlakem a pod útoky krutých a nelítostných kočovných Hunů, kteří přicházeli ze střední Asie. Proto se Římané rozhodli darovat Germánům půdu na svém území výměnou za to, že budou střežit tyto hranice. Přesto v roce 406 do Galie vtrhli Vandalové, Alanové, Svébové a Burgundané. Vandalové přešli Francií a Španělskem do severní Afriky, Visigóti se během období stěhování národů dostali do Itálie a pak do Španělska.

Germánské národy založily své vlastní státy, dokonce bojovaly po boku Říma s Attilou v Chálons (Katalaunská pole) v roce 451. Ostrogóti se usadili v Itálii, západním Maďarsku a osídlili většinu severního Balkánu. Burgundské království se rozrůstalo na území okolo údolí toku řeky Rhôny do roku 534, kdy bylo dobyto Franky.

Když se merovejský franský král Chlodvík I. Rozhodl konvertovat ke křesťanství, vytvořil tak jakýsi most mezi franskými králi a papežským trůnem. Chlodvík založil chrám Svatých apoštolů (St. Geneviève) v Paříži a byl čestným konzulem u císaře Anastasia ve Východořímské říši, což vlastně formálně přivedlo Franky do římského impéria.

Východořímská říše, jejímž hlavním městem byla Konstantinopol, čelila vzrůstajícím problémům s novoperskou říší Sasánovců. Císař Justinián, vládnoucí nad územím, které v té době tvořilo Byzantskou říši, chtěl uskutečnit svou představu o křesťanském římském impériu v celé jeho tehdejší slávě na bývalých územích. Během své vlády v letech 527 až 565 vedl úspěšně války proti severoafrickým Vandalům a získal dobré pozice ve Španělsku. Dostal zpět Itálii, s Persií se dosáhl nerozhodného stavu. Balkán byl ve stálém ohrožení před nájezdy Bulharů, Avarů a Slovanů.

Byzantská sláva zazářila tentokrát nakrátko. Langobardi poměrně brzy poté získali většinu území Itálie kromě Ravenny, Říma a Neapole. Avari svými nájezdy úspěšně pronikli na Balkán a Peršané dobyli a zdevastovali Sýrii. V roce 619 dobyli Palestinu a Egypt. Visigóti vyhnali Byzantince z jižního Španělska. Růst vlivu islámu a jeho expanzivní šíření z původ-

ně arabského území připravil Byzantskou říši o celý její územní rozsah kromě Balkánu a Anatólie. Po více než 1300 letech existence a rozkvětu Římské říše došlo k jejímu definitivnímu úpadku a zániku. Nad severní Afrikou a ve Španělsku získali nově pevné pozice Arabové.

CIVILIZACE V INDII

Zatímco se v době bronzové rozvíjely civilizace na území Egypta a Kréty, mezi mělčinami řeky Indus vzkvétala civilizace další. Tisíce let se zde rozvíjela bohatá kultura s důmyslnými městy založených na hojnosti, kterou jim zajišťovalo pěstování pšenice a rýže na bohatých naplaveninových polích. Ta se zakládala u řeky Indus a využívala jejich pravidelných, ale také nepředvídatelných záplav.

Harappská civilizace, jak se tento útvar nazýval, zanikla náhle kolem roku 2000 př. n. l., když řeka Indus změnila svůj tok. V současnosti je v této oblasti odkryto téměř dvě stě archeologických nalezišť. V Mohendžodaru, Harappě (město v pákistánské provincii Pandžáb, pozn. překl.) a Dholavire na ostrově Khadir blízko Kač se nacházela obzvláště významná města. Byla postavena podle pravidelného geometrického vzoru se zdmi a citadelami. První dvě ještě využívala pro stavbu cihly z bláta, ale pozdější města se již stavěla z kamene a obsahovala dokonce kamenné nádrže.

Růst bohatství umožnil rozvoj umělecké činnosti a s vyrobeným zbožím se obchodovalo v Persii, Mezopotámii, Afghánistánu a střední Asii, kde se vyměňovalo za lapis lazuli, tyrkys, zlato, stříbro a měď. Nalezené harappské pečeti obsahují rytiny vozíků tažených býky a plachetnice, ovšem texty na nich se zatím nepovedlo rozluštit. Na některých pečetích nalezneme také podobu boha Šivy, na jiných zase hákový kříž, který patří k hinduistickým symbolům.

Po pádu Harappské civilizace přišla století nájezdů a odvetných vpádů a teprve až ve 3. století př. n. l. byly učiněny pokusy sjednotit Indii, když se Čandragupta, vládnoucí přibližně v letech 321–297 př. n. l., vzbouřil proti svému králi Magadhovi a zmocnil se Pandžábu, kde sídlili řečtí vládci. Tato spojená království na planině u řeky Gangy vytvořila Maurijskou říši, která existovala přibližně od roku 310 do roku 185 př. n. l.

Maurijci vytvořili císařské stříbrné a měděné oběživo, které se rozšířilo i za hranice říše. Zatímco královský vnuk Ašóka projevil zájem o víru svých předchůdců, Čandragupta konvertoval k džinistické víře. Zemřel na následky vyhladovění. Ašóka se mezitím rozhodl pokračovat v buddhismu a uznal jej za oficiální náboženství. Ašócká říše se rozkládala na dvou třetinách indického subkontinentem, ale po Ašókově smrti v roce 232 př. n. l. zanikla. Padla do rukou dynastií Jueši, Sakas a nové místní dynastii Sunga.

Mezi lety 30 až 350 n. l. sice vzkvétala téměř zapomenutá Kušánská říše, ale boj o moc, který v indických zemích probíhal, vedl nakonec k rozpadu této říše na řadu malých států. V letech 320 až 330 se podařilo k moci dostat Čandraguptovi I., poté se vlády ujal jeho syn Samudragupta (330–375). Tato dynastie Guptovců si postupně podmanila severní Indii, vynutila si odvádění daní od králů v Assámu, Nepálu a Bengálsku,

GUPTOVSKÁ ŘÍŠE

Tato mince pochází z Guptovské říše, která patřila k jedné z nejrozsáhlejších politických a vojenských říší na světě. Existovala v letech 320 až 600 n. l. a pokrývala většinu severní Indie, území dnešního Pákistánu, západní Indie a Bangladéše. Guptovská dynastie dokázala zemi zajistit mír a růst životní úrovně. Byla to také doba rozkvětu vzdělanosti a kultury. Období vlády Guptovců se často označuje jako zlatý věk indické vědy, matematiky, astronomie, náboženství a filozofie.

pronikla do západní Indie a spojila se sňatky s královskou rodinou Vákátek. Ačkoliv byli Guptovci buddhisté, měl v této zemi silný vliv hinduismus, který pevně hlídal přední postavení hinduistické a sánskrtské literatury. Stát se nakonec rozdělil v důsledku nájezdů tzv. bílých Hunů.

Po Guptovcích vzniklo v Indii mnoho dalších států, ve kterých je možné sledovat řady vzestupů a pádů vládnoucích dynastií, jakými byly např. harská dynastie, čalukjovská nebo pallavská. Ačkoli zažil buddhismus ještě nový vzestup, podařilo se hinduismu upevnit si v zemi bezpečně své postavení a sjednotit hinduistické filozofie mnoha škol.

Kastovní omezení – systém dědičného společenského rozvrstvení – které v Indii vzniklo, zůstávalo pevné. Zakazovalo, aby se dívka vdala do nižší kasty, než byla její vlastní, ale povoleno bylo vdát se za muže z vyšší kasty. To někdy vedlo k polygamii (mnohoženství), když muži z vyšší kasty hledali mimořádné věno.

V 8. století nechali Čalukjovci vystavět v Pattadakalu chrám Papnathy Šivy. Ze stejné doby pochází také několik památníků (např. Ardžuna Ratha v Mamallapúrámu), které nechali vystavět Pallavové.

Ve 12. století podlehl Indie muslimské nadvládě, když kočovné jezdecko Muhammeda z Ggóru rozmetalo hindský Radžputs v Tarori blízko Dillí. Jeho následný dillíský sultanát dokázal v letech 1304 a 1306 odolat dvěma mongolským vpádům, vynutil si odvádění poplatku a zmocnil se Gudžarátu, Malwy a Dakšinu. Později stát oslabily muslimské a hindské vzpoury.

Jeho konec přišel v roce 1398, kdy Dillí přepadl mongolský válečník Tamerlán neboli Tímúr. Podle jeho paměti přišlo v průběhu boje o hlavu 10 000 hindských vězňů. Vpád roztříštil říši a zanechal dillíský sultanát jen jako jediný severní stát.

Čalukjovci přispěli v severní Indii k tomu, že pallavskou dynastii v Káňčí vystřídala čolovská dynastie tamílských králů, kteří zde vládli v letech 888 až 1267. Cejlon a Bengál postupně svými výpady nahromadil bohatství a jako námořní mocnost vybíral poplatky z Pegu v Barmě, z Malajuru na Malajském poloostrově a od Srividžajské říše na indonéských ostrovech. Čóla přišel, aby vzdoroval pronikání muslimů, ale nakonec padl pod tlakem nových místních dynastií.

TAJEMNÁ ČÍNSKÁ CIVILIZACE

Čínská civilizace doby bronzové se rozvinula v oblasti Žluté řeky, neboli Chuang-che, kde se dnes nacházejí provincie Chenan, Che-pej a Šan-tung. Dynastie Šang, s hlavním městem An-jangem, byla postavena na vládě válečnických králů-kněží, kteří používali koně a vozy.

Venkovská zemědělská společnost a snadný zdroj zemědělské pracovní síly umožnily budování hliněných městských hradeb, jako v Čeng-čou, která ohraničovala 4,8 km čtverečních.

Přibližně v roce 1111 př. n. l. byla dynastie Šang vytlačena dynastií Čou, která tak převzala plně fungující oblast. V zemi se rozvíjely feudální vztahy, které pomáhaly decentralizovat

moc. Oblasti ležící na severu mimo Čínu, jako byly Ťi, Mao a Ti, podlehly postupně kulturnímu tlaku z jihu a nakonec byly pohlceny čínskou říší. Pro společnost za dynastie Čou byly typické rituální slavnosti, které nacházíme zaznamenané na bronzových kotlích.

Poté, co se vláda dynastie Čou zhroutila, dostala se moc do rukou feudálně podřízeným státům, jako byly Čchi, Čchu a Čchin. Následující doba plná válek a vzájemného sesazování je nazývána obdobím Jar a podzimů a obdobím Válčících států, a trvala od druhé poloviny 8. stol. př. n. l. do druhé poloviny 3. stol. př. n. l. V této době existovalo asi sto států, ale pouze čtrnáct z nich mělo významnější postavení. V rozdílných dobách se vlády ujímaly různé státy, nakonec se moc rovnoměrně rozložila mezi státy Čchin, Čchi, Ťin a Čchu.

Byl to stát Čchin, který se zreformoval a ve kterém byla rodová šlechta vyřazena ze státní správy. Jeho králi Čengovi se podařilo podmanit si řadu států, které spolu soupeřily, a od roku 221 př. n. l. se ujal vlády v celé Číně. Čeng byl první čínský císař a udělil sám sobě titul Š'-chuang-ti, První císař. Jeho vláda byla centralizovaná a měla despotickou podobu. Proslul hlavně díky stavbě 6 400 km dlouhé Velké čínské zdi a svému pohřebnímu průvodu, který tvořila terakotová armáda (sochy z pálené hlíny).

Snaha o sjednocení země vedla k zavedení jednotné ražby mincí, délkových a objemových jednotek a také znakového písma. Zároveň byla vedena válečná tažení proti kočovným Siung-nuům na severu a thajským Khmerům a Vietům na jihu.

Když Š'-chuang-ti v roce 209 př. n. l. zemřel, došlo k řadě vzburčení a k ničivým občanským válkám. Čína byla opět sjednocena v roce 202 př. n. l. za Liou Panga, později známého jako císaře Kao-cu.

Siung-nuové představovali neustále nebezpečí, protože mohli přerušit Hedvábnou cestu směřující přes Sin-ťiang. Tato 6 400 km dlouhá obchodní cesta začínala v Lin-c' v Šan-tungu a končila na římském Blízkém východě. Představovala obousměrnou cestu, kterou na západ proudilo čínské hedvábí a naopak na východ vlna, zlato, stříbro a luxusní výrobky. Cesta, která měla své odbočky do Indie, umožňovala také šíření náboženství a filozofie, jak buddhistické, tak i nestoriánské.

Za dynastie Chan, v letech 140 a 87 př. n. l., byla vedena řada tažení proti Siung-nuům, což nakonec vedlo k dobytí Sin-ťiang a prodloužení Velké čínské zdi na severozápad.

Vláda dynastie Chan trvala 400 let a během té doby svou moc rozšířila o rozsáhlé oblasti Koreje, jižní a jihozápadní Číny a Vietnamu. Způsob správy, jaký byl ve státě Čchin, se rozvíjel nadále. Stát pomocí armády prováděl zemědělské osidlování v pohraničních oblastech. Pokračovalo obchodování a přibýly námořní cesty do Barmy a Indie. Hedvábná cesta se rozšířila do Japonska a japonské království Wo odvedlo v letech 57 a 107 n. l. chanskému dvoru tribut (poplatek za mír).

Obchod zintenzívněl, do Číny se dovážel karneol, achát, sklo a jantar. Rozmach za Chanů se opíral také o technologická zlepšení. Například sůl se získávala tak, že do země byla napuš-

PRVNÍ ČÍNSKÝ CÍSAŘ

Terakotová armáda představuje soubor 8 099 čínských terakotových soch válečníků a koní v životní velikosti umístěných u mausolea prvního císaře Číny Š'-ch'ang-tiho, který sjednotil Čínu poté, co si podmanil státy svých sousedů. Š'-ch'ang-ti zavedl v zemi centralizovanou říšskou vládu, podporoval jednotný právní kodex, jednotnou

podobu písma, ražbu mincí a technologické postupy. Ovšem i dnes je jeho postava vnímána značně rozporuplně kvůli despotickému způsobu panování, který uplatňoval. Jeho vláda je známá nejen díky terakotové armádě, ale také díky stavbě Velké čínské zdi, sice velkolepému technickému počínu, který však stál bezpočet životů.

těna voda a poté se odčerpával solný nálev. Ten byl pak zahříván, až zůstaly jen krystalky soli.

Byl zkonstruován železný závěsný most; výroba a zpracování kovu se rozšířilo dále do střední Asie. Železo se dokonce vyváželo do Říma. Průmysl na zpracování soli a železa byl pod dohledem státu. Vývoj pluhu taženého voly pomohl rozvoji zemědělství, plemena koní se zušlechťovala křížením s ferganskými hřebci.

Moc chanských vládců se ale postupně oslabovala tím, jak stále více kontroly získávali soupeřící vojenští velitelé.

V roce 220 n. l. se jeden z nich, Cchao Cchao, zmocnil posledního chanského císaře, nebyl ovšem natolik silný, aby se mu povedlo zabránit rozdělení Číny na státy Wej, Šu a Wu, jejichž vládci každý usiloval o císařský titul.

Období Tří království bylo dobou silné politické rozpolcenosti, během které vzniklo 16 království v oblasti podél severní hranice se Siung-nuy, Mongoly, Di a tibetskými národy. Toto období roztržitosti a politické nestability skončilo až založením dynastie Suej (v letech 581–618).

Suejský císař Wen-ti zemi znovu sjednotil a reformoval ekonomiku. Jang-ti, druhý suejský císař, který vládl od r. 604 čtyři roky, se pustil do rozsáhlých stavebních projektů, které ho ale finančně zničily a jednostranně zatížily rolnictvo, neboť současně s tím vedl i válečná tažení v Kan-su, Čampě, Formoze a Koreji.

V zemi propukaly vzpoury, a navíc byla ze severu drancovaná nájezdy kočovníků. Nakonec byl Jang-ti uškrcen a vlády se ujal suejský úředník Li Jüan, který přijal císařský titul Kao-cu z dynastie Tchang.

Čínská kultura byla silně pod vlivem konfucianismu, jenž představoval světový názor založený na humanismu a rozvíjení sociálního a politického etického kodexu. Konfucius studoval starověké náboženské názory, rituály a uctívání předků. Ve svých spisech vytvořil mravní systém pro politické vedení. Konfucianismus rozvinul pojetí nebeského mandátu, podle něhož Nebesa dala ctnostnému vládci královský majestát, ale pokud by byl král slabý nebo úplatný, vládnul by špatně, mohla by mu jej opět odejmout. Tím bylo možné legitimizovat dynastické změny a povstání v případě, že měly obnovit sociální a politický smír.

Dynastie Tchang vybuďovala v letech své vlády (618–906) samostatnou, jednotnou říši s vysokou kulturní úrovní, která dokázala územní expanzí rozšířit své bohatství, posílit obchod a vytvořit zkušenou konfuciánsky orientovanou správu. K tomu jí pomohl právní kodex, rovnoměrné rozdělení půdy, snížení daní, ze kterého by mělo prospěch obyvatelstvo, ale ponechání státních krátkodobých peněžních prostředků.

Čína v tomto období zahájila také expanzi do střední Asie, dokud její armády nezastavili Arabové v bitvě u Tallasu roku 763. Autorita dynastie Tchang začala upadat a její dvůr se stal místem intrik a korupce. Zemědělští vzbouřenci, Ujguři, tibetská okupace střední Asie a ekonomické obtíže dynastie Tchang stále více oslabovaly. Vnější hrozbu představovala Kitanská říše, která byla založena v oblasti Mandžurie a Vnitř-

ního Mongolska, a na severozápadě stát Si-sia. V roce 907 se dynastie Tchang zhroutila a Čína musela čekat až do roku 960, než bude opět znovu sjednocena, tentokrát pod dynastií Sung.

V 1. polovině 13. století byla dynastie Sung napadena mongolskými hordami pod vedením Kublajchána; válka trvala do roku 1279. Severní Čínu obsadili finští Tataři, vyhladili tangutskou říši Si-sia a zmocnili se jižní Číny. Na svém tažení napadli Tibet, Annam a Tonkin.

Kublaj, vnuk Čingischána, přijal čínský způsob vlády i s uplatněním čínských úředníků.

V zemi byl preferován buddhismus a Čínu se povedlo opět sjednotit. Barma a Korea se staly podrobenými oblastmi. V letech 1274–1281 proběhla také invaze do Japonska, ale ta zcela selhala.

Velká část informací o Kublajchánovi z té doby pochází od Marca Pola, benátského cestovatele, který se svým otcem a strýcem navštívil Čínu v roce 1271. Vstoupil do Kublajchánových diplomatických služeb a svůj pobyt zde zaznamenal do svých pamětí, *Il Milione*, Milión. Byl ohromen čínskými vymoženostmi, obzvláště obdivoval papírovou měnu, uhlí, poštovní cesty, lodní stavitelství a čilý dopravní ruch na řece Jang-c'.

MILITARISTICKÁ CIVILIZACE JAPONSKA

Nejranější zprávy o Japonsku jsou zaznamenány v čínských kronikách z 3. století n. l. Japonsko se skládalo ze značného počtu klanových území, kterým vládli muži i ženy. Některé z těchto celků udržovaly styky se soupeřícími korejskými královstvími Päkče, Kogurjo a Silla; vztahy s Čínou se rozvíjely zejména v 5. století.

Původně bojovali japonští vojáci pěšky, v době od 4. století se během vojenských tažení na Korejský poloostrov začali seznamovat s novým a převratným bojovým prostředkem – koněm, respektive jízdou. Japonské oddíly zpravidla podporovaly království Päkče v boji proti království Kogurjo.

Panovnický rod se snažil ovládnout celé Japonsko, a to zejména prostřednictvím budování jezdeckta jakožto hlavního druhu vojsk. Přesto se nepodařilo udržet kontrolu nad královstvím Päkče pro rostoucí převahu království Silla.

Vláda panovnického rodu byla ve skutečnosti velice volná, což umožnilo ostatním rodům udržet si svá postavení. Postupně se prosazovaly čínské vzory vlády, což vedlo k přejímání zvyklostí z čínského dvora.

Území pod kontrolou panovnického rodu se postupně rozšiřovalo. To přineslo politické a ekonomické změny. Byl přejat a úspěšně se šířil buddhismus, neboť byl podporován mocným rodem Soga. Když v roce 593 započala 35letá vláda císařovny Suiko, regent-princ Šótoku začal zavádět některé prvky čínské vlády a zakládat buddhistické kláštery, jako např. Šitennódži, Hókódži a Hórjúdži.

V roce 604 princ Šótoku vydal Ústavu o *sedmnácti článcích*, významný kodex poskytující politickou legitimitu a filozofickou oporu centralizované císařské vládě.

V roce 645 se budoucí císař Tendži a Nakatomi Kamatari, zakladatel nového mocného rodu Fudžiwara, spikli a odstranili rod Soga, jehož moc již nebezpečně ohrožovala samotný panovnický rod.

Cílem reforem Taika, které započaly roku 646 a pokračovaly celou druhou polovinu 7. století, bylo omezit moc jednotlivých rodů. Vyvrcholením reforem se stalo zkompilevání zákoníku Taihó roku 701. Veškerá půda byla zestátněna podle čínského vzoru a pro registraci pozemků v jednotlivých provinciích byly zavedeny pozemkové knihy. Není však úplně jasné, do jaké míry tak byl omezen majetek jednotlivých rodů. Byla zřízena *Státní rada* jakožto vrcholný vládní orgán s osmi Ministerstvy. Některé úřady se ovšem příliš neujaly a časem byly nahrazeny nebo ztratily svou funkci. Systém byl částečně oslaben tím, že mnoho pozemků, zejména rozsáhlé državy buddhistických klášterů a šlechtické državy byly osvobozeny od placení daní.

Hlavní město bylo přemístěno z Asuky do Nary, která byla vybudována podle vzoru hlavního města dynastie Tchang, Čchang-anu. Jedním z vrcholů japonské civilizace v období Nara v 8. století bylo zhotovení obrovské 17metrové sochy Velkého Buddhy v klášteře Tódaidži v Naře. Vláda sice po celé zemi vyhlásila zákony, ale vojensky byla závislá na spolupráci s guvernéry v provinciích a místními vládci, kteří udržovali pořádek. Jejich úkolem bylo udržovat ozbrojené síly pro případ války. Tak začala vznikat elitní válečnická vrstva. Tito vojáci bojující jako lukostřelci na koních byli předchůdci samurajů; jejich zbrojnoši se rekrutovali z rolnického obyvatelstva. Občas propukala povstání proti centralizované vládě. Značně samostatně vystupující guvernéři provincií si z udržování míru udělali výnosný zdroj obživy a posilovali tím své pravomoce.

Nakonec velcí vlastníci pozemků najímali příslušníky válečnických rodů neboli samuraje (v překladu „ti, kdo slouží“) k ostraze a ochraně svého majetku. V 11. století se staly nejmocnějšími klany Taira a Minamoto. Při krvavém střetu v době Hógen v roce 1156 a následně při bitce v éře Heidži v roce 1160 klan Taira téměř úplně zničil Minamoty, kterým ponechal naživu jen několik dětí. V roce 1180 zaútočili tito nyní dospělí bojovníci z východních provincií, kam byli vyhnáni, na klan Taira, a s pomocí dalších rodů Tairy bezesbýtku vyhladili. Tyto války trvaly od roku 1180 do roku 1185.

Tento konflikt se stal důležitým momentem, kdy se osvědčily lukostřelecké a šermířské schopnosti spolu s kódexem *bušidó* (obdoba evropského pojetí rytířství), charakteristického věrností jednomu pánovi a rituální sebevraždou. Samurajský étos vzkvétal hlavně za feudalismu, tedy poté, co Minamoto no Joritomo získal titul šóguna, neboli nejvyššího vojenského velitele, prakticky vojenského vládce celé země.

Další zvláštností vojenských dějin Japonska byla ozbrojená mnišská vojska sóhei. Budovaly je rozmanité buddhistické sekty a někdy jimi zastrášovaly ústřední vládu v Kjótu.

KULTURY STŘEDNÍ A JIŽNÍ AMERIKY

Jižní Amerika byla domovem velkého počtu kultur v prostoru And, Kolumbie a Amazonské pánve. Lidé tzv. orinocké kultury vyráběli keramiku již okolo roku 3 600 př. n. l., zatímco kultura Caral se svými uměle navršenými pahorky a náměstími vznikla v peruánském údolí Supe již okolo roku 2 600 př. n. l.

Ve východních Andách, v lokalitě Chavín de Huantar, se nacházejí ruiny chrámů ozdobené basreliéfy zobrazujícími postavy lidí a zvířata. Lidé kultury Moche, kteří žili v oblasti nedaleko dnešního Trujilla (Peru), vytvořili společnost rybářů a zemědělců, jejichž pohřební rituály dokládají nálezy zlata, stříbra a drahých kamenů. Malby na keramice zobrazují lidské oběti, lodě, rybáři, ptáci, koryši a zvířata. Válečným zajatcům se utínaly hlavy.

Kultura Tiahuanacko (Tiwanako) na území dnešní Bolívie a s ní úzce propojená kultura Huari/Wari, která se rozvíjela v Peru, ovládala větší část středních a jižních And a území na pobřeží. V tiahuanackém chrámu Kalasasaya se nachází slavná Brána Slunce. Pro kulturu Huari je charakteristická kvalitní keramika zdobená figurálními motivy, jako byly lidské postavy, ptáci a zvířata. Archeologové našli také nástěnné koberce, košile, pokrývky hlavy a opasky.

Říše Chimú, která zahrnovala většinu území severního Peru, byla závislá na úrodě ze zavlažovaných polí. území říše se rozšiřovalo vojenskými výboji a následnou pečlivou správou. Lidé kultury Chimú vybudovali 65 kilometrů dlouhý vodní kanál, který přiváděl vodu ze spodní částí údolí Chicaga na pole v údolí Moche. Později byla říše Chimú začleněna do říše Inků.

V Střední Americe vzniklo více kultur, první z těch hlavních byla olmécká v pralesích u pobřeží Mexického zálivu.

RANÉ ANDSKÉ KULTURY

Chavín de Huantar je archeologické naleziště z doby asi okolo roku 900 př. n. l. Nachází se 250 kilometrů severně od hlavního města Peru, Limy. Lidé chavínské kultury neměli tak dokonalé písmo jako ostatní andské kultury, ale jejich hutnictví, pájení a způsoby řízení teploty byly ve své době velmi pokrokové. Jejich znalosti o textiliích jim umožnili radikálně zdokonalit výrobu oděvů. Nálezy v Chavín de Huantar nasvědčují tomu, že měli vytvořenou obchodní síť a zemědělský systém. V období let 500 až 30 př. n. l. nastal úpadek chavínské společnosti. Rozsáhlé obřadní prostory nebyly dokončeny a nahradily je vesnice a pole.

VZESTUP A PÁD MAYSKE KULTURY

Mayská kultura je pozoruhodná jediným známým plně rozvinutým písmem předkolumbovské Ameriky, atraktivním uměním, monumentální architekturou, rozvinutou matematikou a astronomií. Zrodila se v předantickém období, ale plně se rozvinula až v období let 250 až 900 n. l.. Z důvodu narůstající nestability začala v průběhu 9. a 10. století mayská kultura upadat; vysvětlují to různé teorie – nepřátelský vpád, zhroucení obchodu, nemoci nebo přírodní katastrofa. Mayská kultura definitivně zanikla po vpádu Španělů.

Někteří archeologové představují Olméky jako kulturu, ze které vyšli nebo jí byly ovlivněny kultury mayská, teotihuánacká, totonacká, zapotecká, toltécká, mixtécká a aztécká. Olmékové klučením a vypalováním džungle zakládali pole, obchodovali s nerosty; jejich společnost se skládala z vrstvy kněží, úředníků, obchodníků, řemeslníků a rolníků. Prosluli stavbami z čedičových bloků, některé mají hmotnost přes 20 tun.

Mayské městské státy existovaly od roku 1000 do roku 809 př. n. l. Definitivně je zničili až španělští dobyvatelé v 16. století. Přesto se však tradice mayské kultury zachovaly až do současnosti.

Každému mayskému městu vládl král, který vedl často války, aby získal zajatce, jež obětoval mayským bohům. Proslulými městy jsou například Palenque, Tikal a Copán. Mayové díky svým technickým a vědeckým znalostem vytvořili dva cyklické systémy počítání času v podobě dvou do sebe zapadajících ozubených kol. Hieroglyfické písmo Mayů se podařilo rozluštit v šedesátých letech 20. století. Mayské texty byly vytesány do kamenných stél (tedy desek vztyčovaných ve významné dny mayského kalendáře) a napsány v knihách svázaných z listů ze stromové kůry – většinu textů však zničili Španělé.

Začátek 10. století byl ve znamení nadvlády Toltéků-Čičiméků, kteří vytvořili říši s hlavním městem Tula. Jejich stát byl předchůdcem říše Aztéků a rozkládal se od oblasti údolí na místě dnešního hlavního města Mexika (*Ciudad de Mexico*), přes poloostrov Yucatan a na území dnešní Guatemaly a Hondurasu. V městech byly vystavěné pyramidy, hřiště pro míčové hry a sochy zvané dnes archeology chac-mool (šlo o kamenné sochy válečníků pololežících na zádech s prázdnými poháry na hrudi pro ukládání obětních darů). Bojovné Toltéky si podmanili další kočovní Čičimékové. (Byla to různá etnika, která se postupně ve vlnách tlačila ze severního Mexika na jih.)

Aztékové sídlili v oblasti dnešního města Mexika (*Ciudad de Mexico*). Zpočátku platili tepaneckým panovníkům poplatky, později je ale sesadili. Také aztécká kultura znala obětování válečných zajatců. Aztékové je obětovali Slunci; vedli mnoho válek a porazili řadu městských států, až na dva – Monte Albán a Tlaxcalu, která později pomáhala Španělům v boji s Aztéky.

Aztécké hlavní město Tenochtitlán se rozkládalo na ostrově obklopeném vodními kanály a poli a zahradami na plovoucích ostrovech z rákosy.. Tyto *chinampas* produkovaly pestrou škálu plodin, které se konzumovaly spolu s krutím a psím masem. Aztékové, stejně jako jiné americké kultury, hráli míčové hry. Obchodovalo se zejména s luxusními předměty, jako například se zelenými peřím ptáka quetzala. Daně se platily v naturálních – masem, oděvy, zbrojí a štíty a rákosovými rohožemi. Aztécká říše se rozpadla v dubnu 1521, kdy španělské vojsko pod velením Hernána Cortése dobylo Tenochtitlán.

Španělská dobytácká politika způsobila pád také andské říše Inků. Období let 1438 až 1533 bylo ve znamení největšího rozmachu incké kultury. Incká společnost byla vystavěna hierarchickým způsobem a na vrcholku pomyslné pyramidy stál *Sapa Inka*, „Syn Slunce“.

Říše byla pozoruhodná svými zavlažovacími systémy a vodovody, monumentální kamennou architekturou a údivující sítí silnic včetně visutých mostů. Úřední záznamy o zásobách potravin, obyvatelstvu, vojenských jednotkách a daních se vedly pomocí uzlového písma kipu (špaň. quipu), což byly sady různě barevných a dlouhých provázků s uzlíky.

V říši se pěstovalo hodně druhů zeleniny a obilnin, například kukuřice a merlík, avokádo a fazole. Lékaři používali rostlinná léčiva, včetně chininu. Chirurgové při amputacích využívali jako anestetikum výtažky z koky a prováděly se i transfuze krve.

V roce 1532 vtrhl do Incké říše Francisco Pizarro a španělští dobyvatelé. Inkové byli rychle poraženi; přispělo k tomu i vnitřní oslabení říše způsobené několikaletým bratrovražedným bojem o trůn. O rok později nechal Pizarro popravít i posledního panovníka Atahualpu a tím Incká říše zanikla.

SEVEROAMERICKÉ KULTURNÍ SKUPINY

V Severní Americe v letech 75 až 1500 n. l. vzkvétala v nížinách řek Tennessee, Cumberland a Mississippi tzv. mississippská kultura. Tato společenství měla shodné rysy, jako například hrnčířský styl, pěstování kukuřice, velké obřadní mohyly s plochými vrcholky nedaleko náměstí a podrobně strukturovanou sociální hierarchií. Nejdůležitějšími města ležela na místech dnes nazývaných Cahokia, Moundville, Spiro a Etowah. Tvořily je stovky palisádami ohrazených vesnic, samot a farem. Obyvatelé obdělávali pole a zpestřovali si jídelníček lovem, rybařením a sběrem divoce rostoucích rostlin.

V největším městě, Cahokii, dosahovaly mohyly výšky 30 metrů. Na vrcholku tzv. Mnichova pahorku stála dřevěná budova 30 metrů dlouhá, 15 metrů široká a pravděpodobně 16 metrů vysoká a sídlil v ní vládce nazývaný Velké Slunce. Veřejná správa vyžadovala stále větší produkci potravin.

V roce 1500 bylo město zničeno a opuštěno. Existuje řada vysvětlení, proč k tomu došlo, ale pravděpodobně to způsobila kombinace několika faktorů: vyčerpání půdy v důsledku příliš intenzivního obdělávání, klimatické změny, války a nemoci.

V Moundville lze striktní sociální hierarchii vypožorovat podle hrobových nálezů. Hroby výše postavených osob různého věku a pohlaví obsahují měděné sekery, náhrdelníky, kamenná kola a malby dokládající vyšší společenské postavení. Naproti tomu ve vesnických hrobech byly nalezeny hliněné poháry, nástroje z kostí a pazourku. Tyto předměty se rozdělovaly podle společenského postavení, pohlaví a věku.

Ve Spiru byly postaveny repliky domů mississippské kultury. Zdi byly tvořeny cedrovými kůly zapuštěnými do země, vypletenými rákosou a trávou. Tato konstrukce byla pomazána hlínou a poté vypálena malými ohni založenými podél obou stran zdi. Jako střešní krytina posloužily došky přivázané ke krokvím a střešním latím.

V městech se odehrávaly náboženské obřady, kterým se podobá náboženský obřad Slavnost zelené kukuřice, dodnes se praktikující na jihozápadě Spojených států (např. indiáni kmene Čerokí – pozn. překladatele). Pořadí obřadů pomáhalo udržovat harmonii ve společnosti, úctu k zemřelým a sloužilo také k usmiřování přírodních sil a Slunce.

Před příchodem Evropanů zde existoval vypracovaný obchodní systém podél severojižně orientovaného toku řeky Mississippi podporovaný východními přítoky Wisconsin, Illinois a Ohio a západními přítoky Minnesota, Missouri a Arkansas. Významná obchodní trasa od východu na západ vedla po řece sv. Vavřince (*St. Lawrence River*), přes Velká jezera (*Great Lakes*) ke Grand Portage (sidlo *Grand Portage* se nachází na západním břehu Hořejšího jezera – pozn. překl.) a k lesnímu jezeru (na pomezí státu Minnesota v USA a provinciemi Manitoba a Ontario v Kanadě – pozn. překl.).

Západním směrem vedly vodní trasy po tocích řek Yellowstone a Missouri a nakonec po řece Columbia k Tichému oceánu. Stezky zejména pro přesun bojovníků směřovaly podél Appalačského pohoří z New Yorku do Georgie, přičemž řeka sv. Vavřince spojovala New York s Champlainovým jezerem (*Lake Champlain*) a řekou Hudson.

Na jihozápadě ležely klíčové body vesnice kultury Pueblo nedaleko řeky Rio Grande. Stezky, vedoucí podél Červené řeky (*Red River*) a řek spojujících Arkansas s Kanadou, procházely pohořím Sangre de Christo Mountains k prameni řeky Rio Grande a dále do Mexika. Na křižovatkách těchto stezek byly velmi důležité obchodní uzly jako například v místech dnešních lokalit Santa Fe, Taos, Yucca, Montréal, Mobile a v oblasti jihozápadního pobřeží Severní Ameriky město The Dalles. Před příchodem Evropanů ovládal oblast okolo dnešního města The Dalles kmen Wasco-Wishramů.

Obchodovalo se se sušenými rybami a čerstvými lososy, kůžemi, otroky, perlami, mědí, hematitem, stříbrem, rohovcem, galenitem, slídou, pazourkem, dýmkami vyřezanými z mastku, křemenem, obsidiánem, medvěďími, žraločími a ali-gátořími zuby, s náhrdelníky z mušlí, želvími krunýři a hrnčířskými výrobky.

Obchodními stezkami se ale snadno šířily i nemoci, které na kontinent přivezli Evropané po Kolumbově objevení Ameriky (rok 1492). K nejzhoubnějším patřily neštovice, které se rozšířily do vnitrozemí. Expedice španělského objevitele de Sota v letech 1540 až 1541 způsobila další katastrofu. Řada společenstev zanikla v důsledku bojů se Španěly, ale mnohem víc jich zahubily právě zavlečené nemoci.

Mississippské obyvatelstvo bylo tak zdecimováno, že se ti, co přežili, se museli spojit. Jejich potomci vytvořili kmeny Kríků, Čerokiů, Čikasawů a Čoktawů, které ve svých legendách pokládají pahorek Nanih Waiya za Velkou matku.

CIVILIZACE V AFRICE

Kartáginská říše v severní Africe se rozvinula v období rané fénické kolonizace a její území tvořily oblasti severoafrického pobřeží, ostrovy v západním Středomoří a část Španělska.

Z důvodu střetu zájmů se říše snažila bránit řeckému pronikání na Sicílii a kartáginsko-etruská flotila vypudila také fénické Řeky z Korsiky.

Kartáginské loďstvo se plavilo celým Středomořím a při hledání cínu, stříbra a zlata se odvážilo plout i podél atlantského pobřeží Afriky a k Britským ostrovům. Kartáginci vyváželi především nasolené ryby lovené v Atlantiku, textilní zboží, nábytek, zbraně a různé luxusní zboží.

Získané bohatství pak umožnilo Kartágincům vybudovat velké žoldnéřské armády, zejména z Libyjců, Numidanů a španělských Keltů, které bojovaly proti řeckým kolonistům na Sicílii a později proti Římanům.

Tři punské války vyvolalo střetávání římských a kartáginských zájmů v Mesině na Sicílii. Kartáginci sice dosáhli velkého vítězství v roce 217 př. n. l. u Trasimenského jezera a v roce 216 př. n. l. u Kann (Cannae), ale nakonec byli poraženi v bitvě u Zamy v roce 202 př. n. l. a jejich město bylo nakonec v roce 146 př. n. l. zničeno a obyvatelstvo pobito nebo zotročeno.

Starověké království Kerma se rozkládalo v okolí měst Kerma, Napata a Meroe v Núbii, což je historické území v údolí Nilu na území dnešního jižního Egypta a severního Súdánu. První království proniklo na území Egypta, oslabeného vpádem Hyksósů, okolo roku 1650 př. n. l., nakonec ale Amenhotep I. (1525–1504 př. n. l.) Kermu dobyl a kermské království zničil. Thutmose I. rozšířil egyptskou moc až ke čtvrtému nilskému kataraktu, aby získal místní zdroje zlata. Na sklonku egyptské nadvlády vzniklo nezávislé království Kuš; jeho král Pianchi ovládal Horní Egypt a ovlivňoval dění na území nilské delty.

Král Šabako a kušitská 25. dynastie podporovali povstání proti Asyřanům vedené židovským králem Ezechiášem. Nakonec ale Asyřané porazili kušitského krále Taharku a sajští vládci dobyli Horní Egypt. Poté, co byla dobyta i Napata, přesunulo se kušitské hlavní město jižněji, do Meroe. Kušité, kteří si mezitím osvojili egyptskou kulturu, si ji později po své izolaci ze severu přetvářeli na vlastní „afrikanizovanou“.

Roku 350 n. l. král Ezana, vládce soupeřícího království Aksum rozkládajícího se na severu Etiopské vysočiny, vyslal vojenskou výpravu, která zničila město Meroe.

Později vznikla v západní Africe, v oblasti řeky Niger na území dnešního centrálního Mali, Songhajska říše. Původně byli Songhajci vazaly Malijců, ale díky tomu, že ovládali přístup k Timbaktu a Gao, jejich geopolitický význam rostl. Songhajska aristokracie se nakonec vzbouřila proti malijské nadvládě, nezávislost získali přibližně v roce 1464 n. l., kdy se vlády ujal *Sonni* Alí (1464/5–1492 n. l.). Porazil Malijce a rozdrtil povstání kmene Mande, které vypuklo v době, zatímco bojoval s Tuaregy a s kmeny Mosijů, Fulanků a Dogonů v Bandiagara.

Nakonec se mu podařilo Tuaregy z Timbaktu vytlačit. Kromě toho že ovládal válečné umění, dokázal usmířit rozpory mezi animistickými venkovskými poddanými a muslimskými komunitami žijícími ve městech. Jeho nástupce byl sesazen Muhammadem Turém (1493–1528). Dobył Diaru, Futa-Toro

JEFFERSON A DĚDICTVÍ ANTIKY

Thomas Jefferson měl zvláštní vztah k Řecku. Republikánství a demokracie, dva základní principy, na kterých vznikly Spojené státy, pocházely z dob antického Řecka.

v Senegalu a vybudoval Ajru; hauská města a říše Kánem-Bornu se staly vazaly. Tuaregové byli podmaněni a hranice se posunuly na sever až k solným pánvím v Tagazze nedaleko marockých hranic.

Muhammad ovládal obchodní stezky a jeho správní aparát a vojenské posádky posílily postavení státu. Sůl byla vzácná, obchod s otroky vzkvétal a Songhajci byli prostředníky v obchodě se zlatem těženým v akanském státě v Guineji. Solné pánve v Tagazze obsadili později Maročané. Marocká vojska vyzbrojená palnými zbraněmi vnikla do Songhajské říše, porazila její vojska u Tondibi, Timbuktu a Gaa. Zmocnila se všech administrativních středisek. Ustupující Songhajci vedli už jen na venkově neúspěšnou záškodnickou válku.

ODKAZ ANTIKY

Vize amerického republikánského prezidenta Thomase Jeffersona a sen italského diktátora *duceho* Benita Mussoliniho o obnovení římské říše patří ke dvěma nejvýznamnějším moderním politickým odkazům antiky.

Americká představa o politickém zřízení a vládě vyjádřena Jeffersonem a Johnem Adamsem vycházela z názoru, že všichni občané jsou ve stejné míře subjektem práva, osobně svobodní a žijí v novodobé říši republik. Každý zisk nového území, podobně jako při zakoupení Louisiany, poskytne příležitost vytvořit nový stát podobný antickému vzoru republiky, jež bude disponovat patřičnou politickou silou, na rozdíl od rozkládajících se a decentralizovaných evropských říši.

Decentralizovaný svazek svobodných republik zabránil škodlivé koncentraci moci a jeho občané jej budou bránit organizováni do řádných občanských milicí spíše než v pravidelnou armádu. Tato představa republikánství vyžadovala, aby občané měli nezczizitelná práva nezávislá na rozmaru politických vůdců.

Naopak, a to rovněž v souladu s řeckým a římským pojetím osobních a veřejných ctností, měli občané vůči své republice povinnosti. Na vlastnictví založené patriotistické a idealistické občanství s rysy neoklasicistní politické filosofie vyžadovalo porozumět minulosti k vytvoření vlastní historie. Jeffersonova idealistická myšlenka omezeného soukromého vlastnictví vycházela spíše z představy státu svobodných farmářů než z obchodně výrobního étosu Alexandra Hamiltona, jenž byl považován za příliš náchylný k pokusu prosazování vlastních zájmů..

Tento svou povahou v podstatě elitářský republikánský sen snil o ideálním občanovi, který by rozšiřoval republiku směrem na západ, kde by byla půda obdělávána novým typem spojujícím ideální vlastnosti občana, vojáka a farmáře.

V Itálii předseda vlády Mussolini od roku 1922 velebil náboženství, vlast (pod vládou lidu) a poslání Říma ve světě. Jeho politická rétorika prokládaná historickými výrazy představovala „římskou vášeň“, exaltovanou Romanità, jež měla legitimizovat jeho sny. Mussolini se považoval za dědice či dokonce reinkarnaci Caesara Augusta a prohlašoval, že Itálii dovede k vytoužené velikosti.

Byly znovu zavedeny domnělé symboly a slavnosti z dob římské říše. Nově stavěné cesty připomínaly éru římské říše, vysušené Pontijské močály se staly novou kolonií, fašistické milice se členily na legie, kohorty, centurie a manipuly připomínající římskou minulost.

Svátek práce se slavil v den založení Říma; orel a vlk se stali symboly nové éry. Nový člověk – homo fascista fašista se stal modelovým ideálem představujícím ctnostného občana starověkého Říma. Podporována zmíněnými symboly se realizace snu stávala zajímavým dobrodružstvím.

Itálie byla vnitřně propojena cestami a železnicí, ke sjednocení však přispěla i propagandistická vítězství v ekonomických bitvách fašistické Itálie o močály, obilí a porodnost (státem podporované rozšíření ploch zemědělské půdy, zvýšení produkce zemědělství a zvýšení porodnosti – pozn. překl.). Zahraničně-politické smlouvy uzavřené s Itálií, Jugoslávií, Albánií, Rumunskem, Maďarskem. Řeckem, Rakouskem a Tureckem demonstrativně dávaly na odiv „římskou“ přítomnost v podunajské oblasti a ve Středomoří; italské ambice měla podpořit rovněž modernizace válečného námořnictva.

Dále se Mussolini stavěl do role státníka světového formátu, jako například na konferenci v Locarnu v roce 1925, ve Strese roce 1935 a v Mnichově v roce 1938. Silou zasáhl na Korfu (1923) a nové římské impérium se odvážilo vést v letech 1935 až 1936 vítěznou válku proti Etiopii za sjednocení italských kolonií Eritreje a Somálska.

Pomoc frankistickým nacionalistům v občanské válce ve Španělsku a okupace Albánie v roce 1939 ukončily ambice italských fašistů. Následný kolaps římské republiky pak ještě završila série drtivých porážek v druhé světové válce a násilná smrt Mussoliniho.